

În aprilie (la zi-nții — stil vechi, pe 19 — stil nou), s-au împlinit 550 de ani de la nașterea lui François de Montcorbier (*alias* des Loges), intrat în nemurire sub numele (împrumutat de la părintele adoptiv), pe care l-a reținut istoria literară, Villon.

ROMULUS
VULPESCU

Un
autor
dramatic
necunoscut:
François
Villon

Bio-bibliografie

Biografia omului (cea cunoscută pînă acum), relativ săracă, se întinde pe parcursul a 32 de ani, pînă la 8 ianuarie 1463, cînd, exilat fiind pe termen de 10 ani, părăsește Parisul natal.

Viața vagantului școlit, magistru în arte (*maistre ès ars — magister in artibus*), poet la judecata eternității și tilhar la cea a contemporanilor săi, făcînd obiectul unor lucrări ce merg de la minuția studioasei reconstituirii pînă la deșănțarea ficțiunii fără acoperirea talentului, este cunoscută de obște, aici precum și în alte părți, pentru a fi nevoie să mai întîrziî asupra etapelor ei, deși, uneori însemnate, dacă le raportez la miezul dezvăluirilor care urmează.

Bibliografia — ediții și lucrări de cercetare asupra operei — începe cu *Précuvintarea* lui Clément Marot la prima ediție „critică” (1533), aliniază studiile, prefețele, notele, comentariile, însemnările, articolele, monografiile, marginaliile, observările ș. c. l. de pînă astăzi, și însumează un număr de lucrări aproape egal cu numărul anilor ce ne despart de ediția *princeps*, tipărită la Paris, de Pierre Levet, în 1489¹.

O mai veche preocupare literară (care a împlinit, în aceeași lună aniversară, trei decenii) mi-a ordonat și mi-a înlesnit parcurgerea unei mari părți (și, pe cît

¹ Ținînd seama numai de scrierile importante prin valoarea intrinsecă ori prin originalitatea punctului de vedere, firește, cifra e mai modestă și nu depășește 50. Spre amintire, bărem, cîteva lucrări fundamentale : edițiile *Prompsault*, 1832, *Jannet*, 1876, *Moland*, 1879, *Vitu*, 1884, *Longnon*, 1892, revăzută de *Foulet*, 1914 și 1923, *Champion*, 1911, *Schneegans*, 1911, *Guillon*, 1920, *Thuasne*, 1923, *Mary*, 1951, 1957 și 1965, *Guiette*, 1964 etc.; studiile semnate de *Gaston Paris*, 1901, *Suarès*, 1914, *Jean-Marc Bernard*, 1918, *Marcel Schwob*, 1921 și 1928, *Pierre Champion*, 1933, *Italo Siciliano*, 1933 și 1971, *David Kuhn*, 1967, *Pierre Guiraud*, 1968, *Fritz Habeck*, 1970, *Pierre Demarolle*, 1973.

mi-a fost cu putință, la zi) din aceste scrieri de pagini ce și-au păstrat în toate cazurile, cu toată diversitatea de valoare, interesul documentar.

Traducerea pe care am tipărit-o în 1950 (și pe care o semnase la 18 ani, în '51, în vremea unei studenții la care mai cuget melancolic) fusese — și a rămas, cel puțin pentru mine — mai ales, un act de credință. În 1971 („după douăzeci de ani“, ca în Dumas, cu o brumă de smerire la obiect în plus și, probabil, cu un dram de smintit orgoliu mai puțin, încredințam tiparului o nouă versiune completă, modernă, destinată conțemporanilor mei, așa cum și versurile poetului fuseseră hărăzite alor lui (contemporaneitate care le-a și asigurat universalitatea în timp și în spațiu). Imprejurări para-literare, pe care le-am execrat atunci, dar pe care le binecuvîntez astăzi (și are să se vadă mai la vale de ce), au amînat apariția noii și definitivei (sic!) versiuni. În vara anului trecut, cînd mă hotărisem să mă dezbră de lehamitea unui deceniu de abandon a lucrului făptuit, un hazard binevoitor și-o îndatoritoare amabilitate prietenească m-au înzestrat cu o lucrare pe care n-o cunoșteam și pe care, oricum, n-avusesem cum s-o includ în aparatul critic al ediției mele (la a cărui îmbunătățire stăruisem pînă prin 1975), zisa lucrare apărînd la începutul lui 1977. Despre acest cu totul remarcabil studiu, aducător de lumini revelante asupra fortunei literare villoneste, am să relatez în paginile următoare. Întîi de toate, însă, cîteva lămuriri.

Copyright-ul medieval

Pînă la apariția tiparului (1450), dar și destulă vreme după, literatura circula fie oral, fie în manuscrise și în cîmpil. Paternitatea operei de creație (care avea să fie statuată juridic abia în epoca modernă) era un concept nebulos, pe care librării-editorii, colportorii și literații fără scrupul îl tratau, finalmente, ca pe-un moft, practicînd politica rentabilă a „împrumuturilor“ de la vecin, fără acordul interesatului. Scriitorii cu-adevărat vrednici de-acest nume țineau însă morții la semnătură (nu pentru eventualul beneficiu financiar, în fond, derizoriu, ci în temeiul dreptului moral).

Conștrînși de vitregia moravurilor și de neobrăzarea „caracudei“, au început să-și includă numele în textele pe care le compuneau. Dacă, în ciuda acestor precauții de autentificare a paternității, proza era mai vulnerabilă, pentru că substituirea unui nume se dovedea mai lesnicioasă, poezia (lirică, epică, dramatică) părea mai anevoie de manipulat rău-făcătorilor scri-

sului. Ca să înlocuiești numele autorului real trebuia să refaci un vers (ori mai multe). Ba, unii autori își plasau, cu diabolică iscusință, numele în rimă. Vai, nici această „broască de siguranță“ nu rezista prea mult insistențelor unui falsificator abil. Ca în eternul joc între hoți și păgubași, găsierea soluțiilor de apărare și de atac întreținea un climat de continuă emulație, propice — de ambele părți — inovațiilor. Poeții — virtualii păgubași — au desăvîrșit „broasca“, înzestrînd-o cu noul zăvor (mai elaborat, cu mecanisme complicate mai greu depistabile): al „cifrului“. La numele în clar, naivă și fragilă oprește în calea contrafacerii, s-a adăugat soluția numelui ascuns, făcîndu-se apel la un „cod“, la o poetică a „secretului“. S-a recurs la *acrostih*², folosit și de antichitate (cea elină și cea romană) și de care făceau uz, și în Evul mediu, poemele de tip madrigalesc, în strofele cărora se putea include nu numai numele dedicatarului, ci și cel al dedicatarului. Mulți poeți au mai pus o „siguranță“ cifrului, introducînd și *telestih*³.

² *Acrostihul este un cuvînt (o sintagmă sau o propoziție scurtă), compus din inițialele fiecărui vers (uneori, din grupuri inițiale de litere), citate pe verticală: de sus în jos — acrostihul drept sau direct; de jos în sus — acrostihul invers. De semnalat că, în cazul unor poezii cu formă fixă (ca baladele, de exemplu), în care împărțirea pe strofe/cuplele cu un număr anumit de versuri este caracteristică, se poate întîmpla ca numărul de litere care compun cuvîntul ascuns în acrostih să fie mai mic decît numărul de versuri al strofei unde apare. Poetica vremii îngăduie (nu obligă) dublarea anumitor litere, la voia poetului, pentru ca astfel să se obțină coincidența între numărul de litere ale cuvîntului și numărul de versuri utilizate. De asemeni, tot în cazul baladelor, inițiala versului-refren poate sau nu să intre în componența acrostihului.*

³ *Același procedeu de compunere ca la acrostih, în acest caz, utilizîndu-se litera finală a fiecărui vers. Firește, în cazul poeziilor folosind rime împerechiate sau succesive (primul vers rimează cu al doilea; al treilea — cu al patrulea etc.: a-a, b-b, c-c), fiecare literă a numelui „ascuns“ în telestih se dublează.*

Dar, pentru ca să funcționeze eficient, „secretul” codului trebuia împărțit tuturor cititorilor (sau auditorilor), care deveneau astfel „vardiștii” apărători ai păgubașilor potențiali. Prin urmare, poezii au popularizat practica procedurii, au oferit publicului „cheia” și, seduși de dificultatea cifrării, au multiplicat modalitățile rebusistice de compunere. Cititorilor, atrași dintotdeauna de plăcerea dezlegării enigmatelor, li s-a mai dat o problemă: *anagrama*⁴.

În opera cunoscută până astăzi și aparținându-i incontestabil⁵, Villon a utilizat cu strălucire toate aceste procedee — sporindu-și (dar și sporindu-ne), ca un virtuos, dificultățile. Înaintea lui, cu nu mai puțin *brio*, se consacraseră acestui delectabil „joc al literelor” un Guillaume de Machaut (1300 ?—1377), o Christine de Pisan (1365—1430 ?), nume de rezonanță în literele franceze ale Evului de mijloc.

⁴ Schimbându-se ordinea literelor dintr-un cuvânt (sintagmă sau propoziție), se obține un alt cuvânt (sintagmă sau propoziție), cu alt înțeles decât cel de la care s-a pornit. E locul să atrag atenția asupra interșanjabilității grafice a unor litere, procedeu curent în enigmistică. Astfel, în limba română, literele intrând în componența grupelor următoare sunt interșanjabile în interiorul grupului respectiv : a, ă, â ; c, k ; i, j, y ; s, ș ; t, ț ; u, v. Respectarea valorii semnelor diacritice (sedile, accente) nu este obligatorie. Să se rețină, de asemeni, că literele (mici sau majuscule) au valori numerice, potrivit sistemului de numerotare latin : I, J = 1 ; U, V = 5 ; VI = 6 ; X = 10 ; L = 50 ; C = 100 ; D = 500 ; M = 1000. În textele medievale, cifrele se scriau, în afară de rare excepții (titluri, de exemplu), cu litere mici, plasate între puncte, pentru a evita echivocurile posibile, astfel : „Je s(ous)igné paie pour une lampe .vi. d(eniens) et pour la fasson de la toile du chapelin de .xx. aulnes, .x. s(ous)” ; adică : „Eu s(ubsemnatul) plătesc pentru o lampă .vi. g(albeni) și pentru croiala pînzei de glugă de .xx. de coți, .x. p(arale)”.

⁵ Legatele (Le Lais) zise și Micul Testament ; Testamentul sau Marele Testament ; Codicilul ; Poeziile felurite ; Jargonul sau Gușterea (Le Jargon ou Jobelin).

Semnăturile lui Villon

Poetul și-a înscris, obsesiv de-a lungul operei, atît patronimul, cit și prenumele (fie singure, fie împreună), de 18 ori.

În *Legate*, de 3 ori : octetul I (An patru sute cin' ză' șase, / Văd eu, François Villon, școlar) ; oct. IX (Las fama mea în folosință / Magistrului Guillaume Villon) ; oct. XL (Făcute-n vremea zisei date / De-acel vestit de bun Villon).

În *Testament*, de 6 ori : oct. LXXVII (Magistrului Villon — ce mai că / Mi-a fost mai bun și mai duos / Decît un tată sau o maică) ; *Balada-rugăciune* (VILLON — acrostih) ; *Balada rimelor în R* (FRANÇOYS — acrostih ; VILLON — acrostih) ; *Balada trupeișei Margot* (VILLON — acrostih) ; *Epitaf* (Ce se numea François Villon) ; *Baladă pentru a servi drept concluzie* (Sfîrșind, al bietului Villon).

În *Codicil*, de 4 ori : *Epistolă către prieteni* (Aci-l lăsați pe-al vostru biet Villon ? — refren) ; *Dezbaterea între inima și trupul lui Villon* (VILLON — acrostih) ; *Problemă sau baladă în numele Fortunei* (Te-nvăț să iei drept bun ce-ți dau, Villon ! — refren) ; *Tetrapusul* (Eu sunt François, ce greu mi-i — vezi).

În *Balade și poezii diferite*, de 4 ori : *Dublă baladă la nașterea Mariei d'Orléans* (Pe-al vostru biet alumn François) ; *Cererea către ducele de Bourbon* (François Villon, de vinăți umplut) ; *Balada sfațului bun* (VILLON — acrostih) ; *Balada adevărurilor contrarii* (VILLON — acrostih).

În *Jargon sau Gușterea*, o dată : *Balada a VII-a, a Coțcarilor* (VILLON — acrostih).

Procesul Coțcarilor

Coțcarii, Scoicarii sau Companiile Scoicii (*les Coquillards*) alcătuiau o faimoasă organizație de răufăcători vagabonzi, de pseudopelerini, de saltimbanci și de jongleri, de comedianți și de coropcari, care au bintuit Franța (cam între 1453 și 1460), după Războiul de o sută de ani.

În octombrie 1455, procurorul Jean Rabustel din Dijon pornește instrucția unui proces care va deveni celebru în lumea interlopă a vremii și care va însemna începutul sfîrșitului pentru sinistra confrerie pe care, finalmente, o va anihila prin execuții capitale, detenții pe termene lungi, exiluri. În cursul interogatoriilor preliminare (procesul propriu-zis va dura mai bine de doi ani), anchetatorii conștrîng sub tortură pe inculpați să denunțe și alte fărădelegi, precum și nume de

complici menite să îmbogățească „fișierul” polițienesc al dosarului. La 20 septembrie 1458, pe lista cu nume de scoicari (listă începută în decembrie 1456), apare, denunțat de un anume Colinet l'Aulsmonier, un nume nou, Symon le Double, „care are buza de sus spintecată”, cum o avusese și Villon, în urma încăierării (din 1455) cu preotul Philippe Chermoye.

Villon, scoicar și autor dramatic

Medievistul Jean Deroy, profesor la Universitatea din Utrecht (Olanda), publică în 1977, la Paris, lucrarea *François Villon, coquillard et auteur dramatique*, A. G. Nizet éditeur, 296 pp.

Pornind de la ipoteza că Symon/Simon le Double (nume semnificativ: Simon Dublul, adică Celălalt, Sosia) este un pseudonim de circumstanță, dat în anchetă, nume fals sub care se ascunde numele lui Villon, cercetătorul reface etapele de anagramare prin care M.⁶ VILLON se transformă în SIMON LE DOUBLE.

Sistemul de numerotare medieval folosind, precum cel latin, notația literală (vezi nota 4), grupul de litere VI (din VILLON) poate deveni, prin procedeul de substituție anagramatică, *si*x (șase), rostit (și transcris fonetic) *si*. Cei doi LL sunt un *le double* (adică, un dublu L). În această etapă a procesului de anagramare, pseudonimul arată astfel: *SI Le double*. E lesne de observat că abrevierea M, alăturată celor două litere care au mai rămas, ON, dă naștere grupului MON, al cărui loc firesc e după SI. „Numele de acoperire” al scoicarului Villon este pregătit să-și îndeplinească misiunea protectoare de „perdea de fum”. „Dublul” poetului, scoicarul Simon Le Double, a apărut. Pe o ultimă filă din arhivele procesului, este adăugat (după 1459), la finele unei scurte liste de nume, și cel al scoicarului *François de Lesnots de Paris*. LESNOIS poate fi anagramat, într-o primă fază a dezlegării, astfel: SIONLES. Am văzut că SION = VION. LES nu e decât o formulă grafică pentru a nota în alt mod L la plural: decl, LL. VION +

⁶ Fiind, cum am mai spus, magistrul în arte /maistre ès arts — magister in artibus/ (își dobîndise titlul în 1452), poetul avea dreptul să-și preceadă numele de titlu universitar întreg sau de prescurtarea M.

LL = VILLON) întăresc prezumția anagramării. O ipoteză (probabilă) a ivirii noului nume de „acoperire” este următoarea: aflînd că l'Aulsmonier îi „cîrpișe” (la 20 septembrie 1458) pseudonimul Simon Le Double, Villon se vede nevoit să-și anagrameze unul de schimb⁷.

Firește, se poate obiecta că (în limite rezonabile), dintr-un număr anumit de litere anumite, se poate obține, prin anagramare, aproape orice și că, deci, în acest caz, ar putea fi vorba doar de o întâmplare. Justețea celor două aserțiuni (Simon Le Double și François de Lenois = VILLON) se poate verifica numai dacă aceste nume de împrumut pot fi regăsite — desigur, mascate — și în alte locuri din opera atestată a poetului. Ei bine, această autentificare — prin convergență de probe — se poate face, prezența numelor de schimb dovedindu-se în câteva rînduri. Relațiile poetului cu doi dintre legatarii săi, René/Regnier de Montigny și Colin Cayeux, scoicari notorii și justițiași ca atare (vezi mărturiile din *Legate* și din *Testament*), sunt cunoscute, și ele au dus, pe de o parte, la bănuiala unanimă a cercetătorilor că Villon era dacă nu francamente afiliat, măcar simpatizant activ al odioaselor confrerii. Pe de altă parte, *Baladele în jargon*, ar putea contribui la pulberarea dublului, demonstrînd o teribil de grăitoare stăpînire tehnică a unui limbaj special, de tip secret, oricum rezervat inițiaților delincvenței. S-ar părea că (pînă acum, cel puțin) nu există nîcăleri, în nici un loc din operă, afirmația poetului sau recunoașterea deschisă a acestei (eventuale) apartenențe.

Spre a vedea cum stau lucrurile în realitate, aleg (tot din lipsă de spațiu) numai două exemple din *Legate*.

În primele octete (strofe de cîte 8 versuri) ale acestui „mic testament”, poetul destăinuie, în ajunul Crăciunului 1456, că pleacă din Paris la Angers pentru că femeia iubită i-a zdrobit inima și, vorba poetului C. A. Rosetti, „i-a nesocotit și i-a tratat amorul”. Cauza reală este indicată numai inițiaților și ascunsă bine „sub pecetea talnei” printr-o *dublă chete* de codificare: un *acrostih anagramat*, performanță rafinată și de mare virtuozitate.

⁷ Din păcate, spațiul nu-mi îngăduie să enumer aici toate argumentele lui Jean Deroy privitoare la chestiune, dar, în noua ediție de opere François Villon pe care o pregătesc, raționamentele cu pricina își vor găsi locul, însoțite de ample comentarii și de necesarele explicații.

Iată această *criptogramă*, în original: „L'an quatre cens cinquante six. / Je, François Villon, escollier. / Considerant, de sens rassis. / Le frain aux dens, franc au collier. / Qu'on doit ses œuvres conseilier, / Comme Vegece le raconte, / Sage Rommain, grant conseilier, / Ou autrement on se mesconte... // En ce temps que j'ay dit devant. / Sur le Noël, morte saison, / Que les loups se vivent de vent...”. Și în românește: „An patru sute cin' ză' șase, / Văd eu, François Villon, școlar, / A căruu minte se-așezase, / Că, fără friu, și temerar. / Să-mi văd de treabă-i necesar, / Cum chiar Vegețiu dă deprinderi, / Romanul sfetnic exemplar, / Căci greș se poate da altminteri... // În timpul zis mai sus, timp cind / — In mort răstimp, către Crăciun — / Tot lupul mușcă-n vint, flămînd...” Soluția (în franțuzește) :

L J Co Le Qu S Ou En S
1 2 34 56 78 9 10 11 12 13 14

Co Qu I L Le S En S Ou
34 78 2 1 56 9 12 13 14 10 11

Coquille sen sou (sen și sans sunt omofone; j = i; en = an) = Coquille sans sou. Soluția (în traducere) :

An V A Că f S C Ro În t I T
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16

Co t Că R I I n A V S f An T
9 11 14 5 6 10 12 15 13 4 3 8 7 1 2 16

Cotcării nav sfant (t = ț; ă = a; i = i; v = u) = Coțcarii n-au sfant.

Iată, prin urmare, adevăratul motiv al plecării la Angers, unde, se știe că un grup de amici scoicari s-au refugiat ca să li se piardă urma, după ce-au furat, prin spargere, 500 de scuzi de aur, de la Colegiul Navarei. Printre complici se număra și Villon.

Fără-ndoială, între inițiații în stare să descifreze mesajul ocult pot fi puși la socoteală, forțamente, și oamenii legii, obligați de meserie a fi, dacă nu chiar mai „hoți” decît hoții, măcar tot pe-atît. Pe de o parte, etichetarea drept „coțcar” putea echivala cu o condamnare la pedeapsa capitală. Pe de alta, cititorii (ca și polițaii) cunoșteau „trucul” poetic al acrostihului și al anagramei, dezlegarea lor fiind și atunci o desfătare intelectuală și o gimnastică a minții, ca orice problemă rebusistă. Se impunea, așadar, ca „masca” acrostihului-anagramă să fie ascunsă sub o altă mască, avuabilă aceasta, cea pe care s-o găsească la prima vedere dezlegătorii mai mult sau mai puțin inițiați și grație căreia, declarîndu-se satisfăcuți, să renunțe la a continua cercetările rezervate inițiaților veritabili, coțcarilor propriu-zisi. Villon putea pretinde, în cazul unei învinuirii grave (de „scoicărie”) că l-a preocupat numai obținerea

acrostihului *licol* (ham, friu, *arcan*). acul *licol* pe care-l evocă *frain* din v. 4 al primului octet (vezi mai sus), și de care vrea să se elibereze. Iar Vegețiu, despre care e vorba în vv. 6—7, era între altele și autorul unei *Arte a călăriei* (tradusă de Jean de Meung) ! Soluția (în original) :

L J Co L = LICOL
1 2 34 5

An Că R = A R Că n = ARCAN
12 56 10 110 56 2

În finalul *Legatelor*, oct. XL se încheie astfel: „Il n'a tente ni pavillon / Qu'il n'ait laissé à ses amis, / Et n'a mais qu'ung peu de biLLON / Qui sera tantost à fin MIS”. Adică: „LăSASE cort, să-lăș — plocon / Amicilor cui le-a promis; / ParăLELE pe sponci, dă zvON / Că în curînd păpate MI-S”. Soluția (în original) : MIS LLON; SIM LLON; SIMON LL (Le double) = SIMON LE DOUBLE. Soluția (în traducere) : SASE (șase) MIS LELE (Le double) ON; ȘASE = VI, cheie pentru SI(x) din SIM; SIMON L(e)L(e) = SIMON LE DOUBLE. Numai că poetul lăsase *plocon* (oct. IX) tatălui adoptiv, în schimbul numelui, și cortul și sălașele pe care, acum, dintr-un *lapsus* (evident voit) le oferă altcuiva (amicilor, și s-a văzut de care teapă erau!) și le dă pe alt nume, *Simon Le Double*.

Villon, autor (probabil) de farse

În *Balada învătăturii înțelepte celor care duc o viață ticăloasă* (din *Testament*), poetul se arată a nu fi străin de activitățile teatrale și de oamenii scenei și-ai „cărutei cu paiețe” : saltimbanci, jongleri, comedianți. E vorba de „sfaturi” date „puștilor pierduți” — companionilor Scoicii. Sunt sfaturi „bune” prin anti-frază, căci li se recomandă (în deridere) să abandoneze delincvența și să se consacre unor meserii onorabile, deși banii, oricum ar fi cîștigați, tot pe băutură și pe femei se duc pină la urmă : „Glumește, cîntă, joacă farse; / Pungaș ghidus, fă tumbe, sari; / Zar, cărți, popici — să lași pungi stoarse; / Și prin orașe mici și mari, / Arată-le comedii tari...”. Rabelais reia în *Pantagruel* (Cartea a IV-a, cap. XIII), deci, în 1552, anecdota tradițională, în care „Magistrul François Villon s-a tras în zilele bătrîneții lui la Saint-Maixent în Poitou, sub oblăduirea unui om de inimă, stareț în zisul loc. Aici, pentru ca să deie prilej de petrecere poporului, purcese a înfățișa *Patimile*, în chip și grai pictav...”. Se va vedea că aluzia, care părea o relatare din auzite a unui fapt îndoielnic, de circulație apocrifă, nu e lipsită de temel.

Farsa magistrului Pathelin

Această capodoperă a teatrului comic francez din Evul mediu este considerată de majoritatea tratatelor de specialitate, în ciuda unor încercări de atribuire spre stabilirea paternității, ca fiind de „un autor necunoscut și compus în jurul datei de 1464” (Bompiani), cea mai veche ediție cunoscută apărând la Lyon, în 1485/86.

Jean Deroy propune teza — după opinia mea, strălucitor confirmată prin demonstrație — că autorul este François Villon, care și-a semnat opera ascunzându-și iscălitura — VILLON — în celebra sintagmă-replică, miez al conflictului, *six aulnes* — *vi. aulnes / șase coți* de postav luați de avocatul Pathelin⁸ postăvarului Guillaume prin înșelăciune.

Valoarea lui *six* (pronunțat *si*, transcripabil VI), *șase*, este evidentă pentru descifrarea anagramatică. De menționat că, pentru LL, poetul își îngăduie toate fanteziile posibile de interpretare: fie *Le double* (L dublu), fie „*Le*”s (adică L la plural), fie C (100 în notația numerică latină) = de două ori L (cincizeci, în aceeași notație)⁹.

Formula *six aulnes* (care se poate auzi, rostită, fie *siz on*, potrivit pronunției moderne, cu sinereză, fie *si on*, cu diereză, cum se mai rostea încă în secolul al XV-lea și cum se mai poate auzi și azi în unele dialecte), această formulă, așadar, cheie pentru progresia dramatică a acțiunii, cât și cheie pentru decodarea semnăturii secrete, apare în farsa citată de 13 ori (de două ori — în gura magistrului Pathelin și de 11 ori — în cea a postăvarului Guillaume), iar cifra *șase* singură — de 26 de ori.

Studierea atentă a lui *six aulnes* demonstrează că autorul farsei excelează în arta variațiunilor pe aceeași temă (înșusire importantă în teatru). Astfel, între altele, cele 5 personaje (Pathelin; soția lui, Guillemette; postăvarul Guillaume; păstorul Thibault Mielușel; judecătorul) sunt puse în relație cu acești *șase coți* de postav. Soluționarea anagramei: SIX = VI; AU = O; LNES = N + LES (L la plural, adică LL). Deci: VILLON.

Important se dovedește monologul postăvarului, în care, printr-un echivoc fonetic — omofonia între *non a* („nu are”, *supple* cei șase coți) și *nom a* („nume are”,

„nume este”) — se subliniază importanța lui *six aulnes*: *ascunzătoarea numelui*, *ascunzătoare asupra căreia se atrage de patru ori atenția prin sublinierea non / nom a*. De asemeni, într-un dialog Pathelin-Postăvar, în care avocatul zice: „*Ce sont six aulnes ... Ne sont mie ? / Et non sont. Que je suis becjaune !*”. Cei *șase coți* care *nu sunt*, în realitate — *sunt nume*.

Iată câteva pasaje cu *șase coți*, extrase din versiunea românească (încă în lucru) pe care încerc s-o dau celebrei farse.

„POSTĂVARUL : ...Și-atunci, vă-ntreb : / Cam cit dorii de cumpărat ? / PATHELIN : Afliăm ușor. Cit e de lat ? / POST. : Ca la Brucelle. PAT. : Atuncea — trei / Coți pentru mine; dumneaei, / Că-i cam năluță — doi juma' : / Și-s tãman ȘASE COȚI... Sunt ? Na, / Că NU-MI IES. Dacă sunt netot ? / POST. : Mai trebui' o juma' de cot !”. Soluția : tãman ȘASE COȚI ; ȘASE = VI ; C = LL ; N ; O. Anagramat potrivit schemei analizate mai înainte : VILLON.

În alt loc : „GUILLEMETTE : Vai, bietul om e prăpădit ! / POST. : Ce om ? GUI. : Magistrul Petre. POST. : Ce-are ? / Că adineauri, mi se pare, / Coți ȘASE-N Cont veni să-mi ceară ?”. Soluția : ȘASE-N Cont ; ȘASE = VI ; C = LL ; N ; O.

În fine, monologul Postăvarului : „...Știu, doar făcu vinzare / Că-N ȘASE COȚI dintr-o bucată / Stă tot ce mie dator la plată. / Știu, dar cucoana-mi dă de furcă / Și-n minte îțele-mi încurcă / De cap de nu le mai pot da... / COȚI ȘASE-N CAP ! E ? Nu-i ! Ba da ! / DA' NU-MI IES, DAC-ANUME-I NUMĂR ! / Păi, sta cu moartea lingă umăr ! / Dar dacă se preface ? Dacă ? / Da' că i-am dat sint sigur, da ! Că / I-a luat și dus a fost acasă... / Jur pe Maria a frumoasă / CĂ NU MI I-A CIuntit din val ! / Parc-aș visa... Postavul ia-l / De unde nu-l... Dormind ori treaz, / Pe veresie, n nici un caz / Nu-l dam, că nu dau nimănu ! / Ce naiba ! L-a luat, e-al lui ! / DA ! NU ! 'M-IES COȚII ! NU-MI IES TOȚI, / C-ANUME-S DAȚI lui ȘASE coți... / C-AȘA SE duseră... și-i are, / Lovi-l-ar buba de-a-n picioare !”. Soluțiile și echivocurile fonetice (în ordinea locurilor subliniate) : a) N ȘASE COȚI — vezi mai sus ; b) COȚI ȘASE-N = CO ȘASE N = VILLON (vezi mai sus) ; coȚI șase-n CAP E = ȚI CAP E = CAPEȚI (prin anagramare) ; rezultă propoziția *capeți* (obții prin anagramare numele) *Villon* ; c) DA' NU-MI IES = *Da ! Nume-s* (rostit *nu-mi ies* — *nu-m' es*) ; d) DAC-ANUME-I NUMĂR = *Da ! Ca nume-i număr* ; e) CĂ NU MI I-A CIuntit = *Că nume-i aci* ; f) DA NU 'M-IES COȚII = *Da ! Nume-s coții* ; g) NU-MI IES TOȚI = *Nume-s toți* ; h) C-ANUME-S

⁸ Care e magistrul în drept și nu jupîn, ca Dumitrache Titircă Inimă-rea, cum, vai, au crezut traducătorii și cei care au adaptat farsa în românește.

⁹ Așa cum s-ar fi putut constata și din decriptarea Tetraversului, asupra căruia, din aceeași lipsă de spațiu, n-am putut zăbovi aici.

DAȚI... ȘASE = Ca nume-s dați... șase :
 i) C-AȘA SE = Ca șase. „Maria a frumoasă“ pe care jură Postăvarul e Maria Magdalena.

În temeiul unui fascicul de argumente, Deroyn propune ca loc de creație a farsei l'Abbaye de Lyre și ca dată (probabilă) — 1464.

Numai stabilirea paternității *Farsei magistrului Pathelin* și faptul ar fi constituit pentru istoria literară o izbândă vrednică de elogiu. Dar încă patru farse (*Farsa ciubărului de rufe*; *Farsa cu patru personaje*; *Gentilomul, Lison, Naudet și Domnișoara*; *Farsa cotețului de orătănii* — aproximativ 1482; *Farsa cu Trei Fanși* — 1459 ?), un monolog (*Monologul Arcașului în leafă din Baignollet* — între 1468 și 1472,73) și un dialog (*Dialogul dintre domni Rău-platin și Pleșcar* — între 1477 și 1493) îmbogățesc, pe de o parte, bibliografia villonescă și autentică, pe de alta, prin administrarea „probelor scrise“, care sprijină argumentarea, aserțiunea că poetul este și autor dramatic și, anume, părintele ziselor lucrări.

În *Farsa cu ciubărul de rufe*, întilnim încă o confirmare, cu semnătură în acrostih anagramat: M. F. VILLON, adică Maistre François Villon. Iată scena în care Jaquinot se ciorovălește cu nevastăsa, Jeannette, în timp ce amîndoi întind rufele la uscat — niște cearșafuri pe frînghie. „EA: Mă... aia-n gura ta de prost! / Fii grijuliu! Vezi? *Le pun sus...* / EL: *Le văd...* Ca pe-un rahat *le-ai pus!* / Văd că ce viețui eu nu-i viață. / EA: Ia vezi, că ți *le-avîrli în față!* / Nu-ți spun ce-ți spun — de dragul glumei... / EL: *Nu-mi iei tu maul!* Să știi, *nu-mi iei!* / EA: O să ți-l iau, netot fudul!“ Soluția acrostihului anagramat: M F = Magistrul François; LVINNO¹⁰; L = LL; NN = N; deci, LLVINO; intervertirea LL/N dă VILLON. Apare și sublinierea faptului că în acest loc al dialogului este ascuns un *nume*: anagramat sau în acrostih. „*Non ferez, non*“ („nu, n-ai s-o faci“) zice eroul. Dar am văzut că *non* poate fi înțeles și *nom*. *Nu-mi iei* (rostit *nu-m' 'ei*) se aude *nume-i* adică *e nume*. Nevasta atrage atenția (și bărbatul o susține) asupra „cheii“ de anagramare: litera L (le), scoasă de la locul ei din nume, este *pusă sus, avîrilită în față*, înaintea grupului letric VINNO. Bărbatul confirmă: *văd L, L ai pus*.

¹⁰ În *jocurile de litere (letrice)*, se admitea (vezi *Guillaume de Machaut*) simplificarea unei litere duble (NN = N), sau dublarea unei litere simple (L = LL).

Dublul Villon

Profesorul Deroyn certifică apartenența incontestabilă a poetului la confreria scoicii. Textele ilustrative în care *coquille, coquillard* (scoică, scoicar, coțcar), anagramele în acro- sau în telestih, întăresc dovada sunt numeroase și ar ocupa un loc prea mare dacă le-aș cita aici. Totuși, „pour la bonne bouche“, iată fafabula esopică a Corbului și a Vulpoiului, în viziunea Guillemettei, consoarta pișicherului Pathelin. Telestihul oferă (cu litere dublate, datorită rimelor imperechiabile) cuvîntul argotic *estever* — a escroca, a înșela, a fraieri, a fâzâni, a gușteri pe cineva. Pathelin (al cărui nume a intrat în limbajul comun și înseamnă *pișicher*) nu este străin, și lucrul acesta se vede în alte pasaje din farsă, nici de limbajul codificat al scoicarilor, nici de coțcăriile lor. „PAT.: Să-i dau? Pe dracu-i dau, întreG! / EA: Ca-n fabula cu corbul bleG / Sus, la cinci stînjeni — poate cU / Un stînjen mai sus, mai mult nU! — / Stînd cocoțat în par, trufaȘ / Și-n cioc ținînd un boț de ceȘ, / Caș de-un vulpoi pe loc zăriT, / Ce-a cugetat: «Cum să-l înghiT?» / Și-l linguși cu-aceste spusE: / «Ai pene scumpe ce-s des pusE, / Și-un glas încîntător și claR l» / Dar corbul — de fazan! — din paR, / Că-i lăudat cînd auzI, / Din plisc, un cîntec slobozI / Și boțu-n bot căzu cu ce spor / Magistrului vulpoi — ușoR, / Ce-o șterse-n pripă — fugi și du-te! / Postavul, tu, la fel de iute / — Și fac prinsoara, ca pe caș — / Cu vorbe dulci îl și-nșăcași, / Și cu momele de tot soiul, / Cu brînză cum făcu vulpoiul. / L-aj dus cu muia, nu-i așa?“. Soluția: GgUuȘșTtEeRrIIRrEe = GȘTERIRE.

Rațiunea suficientă

S-ar putea pune legitima întrebare de ce a fost nevoit Villon să-și ascundă paternitatea unei părți din operă — în speță, cea dramatică — sub nume secrete, mai ales cînd acestea erau și compromise (în procesul scoicarilor, între altele) ?

Pe de o parte, pentru că destule dintre fărădelegile cunoscute și dovedite la care a participat, și anume: a) uciderea lui Chermoye, crimă de care a fost absolvit eliberîndu-i-se două „cărți de iertare“ — una, pe numele „François des Loges altcum zis și de Villon“, cealaltă, pe numele François de Monterbier sau Montcorbier (probabil un nume de imprumut); b) spargerea de la Colegiul Navarrei; c) delictetele săvîrșite la Orléans și apoi la Meung, pentru care a făcut cunoștință cu temnițele celor două localități; d) recidiva de încăierare cu lovire

și rănire gravă, din 1462, care-i atrage condamnarea la moarte, comutată în exil; toate acestea au fost comise sub numele (adoptiv) Villon, nume care — socialmente vorbind — căpătase o faimă foarte proastă, cel puțin în locurile și în localitățile unde se arătase a fi un răufăcător înrăit.

Pe de altă parte, trebuie să fie luată în considerare și plăcerea jocului — esențială pentru un creator, satisfacția de a-și păcăli adversarii, pe copiii prevoției, orgoliul întemeiat al meseriașului poeziei care poate ridica artificial formei la rangul de structură și de artă.

Dacă presupunem, în virtutea unei supoziii rezonabile, că în cazul măcar unora dintre farse a fost fie regisor, fie actor, nu numai autor (sau, de ce nu? toate la un loc, precum mai toți oamenii de teatru ai vremii, care scriau, pictau decoruri, croiau costume, erau mașiniști, sufleri etc.), e mai probabil că o făcea, fie ca în *Farsa cu ciubărul*, sub numele de Villon (relativ avuabil în alte părți decît locurile pe unde și-l „dezonorase“), fie sub cine-știe-ce alt nume de scenă. La urma urmelor, dacă numele Simon Le Double și François de Lesnois (ascunse în textele farselor) riscuau a fi descoperite, numai puțini inițiați (chiar dintre scoicari) ar fi putut să-l identifice în spatele pseudonimelor pe comediantul aciuat prin partea locului și dornic să ducă o bătrînețe ceva mai liniștită decît tumultuoasa-i junie. Evocarea senectuții, în cazul lui, poet despre care ne-am obișnuit să credem că s-a petrecut din viață la nici 33 de ani, pune în lumină și

o altă chestiune spinoasă, legată de datele (probabile, aproximative sau certe) ale farselor ce-i sunt atribuite. Ar fi putut, oare, atinge vîrsta celei mai apropiate de noi în timp datări propuse de Deroy (1493, pentru *Dialogul dintre Rău-platnic și Pleșcar*)? În ciuda faptului că în Evul de mijloc media longevității la adulți nu depășea 50 de ani, că la 60 un om era socotit venerabil, cei 62 pe care i-ar fi putut împlini dramaturgul sunt posibili, deși puțin probabili. Data *Farsei cotețului* (1482) îi dă 51—52 de ani, etate mai lesne de acceptat ca ipoteză.

Concluzie

Profesorului Jean Deroy i-au trebuit 300 de pagini de text dens, pentru ca, după ani mulți de investigații fructuoase, de muncă asiduă și de inspirație creatoare, să-și poată expune convingător ipotezele și să-și serieze strîns argumentele.

Nu știu dac-am fost în stare să sintetizez pentru cititorul român varietatea de teme a cărții, făcîndu-i sensibilă amploarea materialului discutat, și nici, mai ales, dac-am reușit să-i inculc idea esențială: Villon este și dramaturg, și încă unul de prestigiu tot atît de mare ca al poetului liric.

Dacă da — meritul îi revine în întregime remarcabilului medievist francez.

Dacă nu — vina, la fel de întregă, mi se poate imputa.

1—10 mai 1981

NOTE

Lecturi necesare

Am semnalat deseori, în aceste note, contribuțiile remarcabile ale folcloriștilor noștri — prin studii și ediții de texte —, la istoria fenomenelor spectaculare din cultura populară românească. Marile „școli“ ale disciplinei, conduse de Hasdeu, Ovid Densusianu, Dimitrie Gusti, Dimitrie Caracostea au dat, și istoriile teatrului românesc, elementele fundamentale pentru scrierea secțiunii „teatrului popular“. Bibliografiei de specialitate îi adăugăm azi încă un titlu de referință, *Folclorul românesc*, vol. 1, Editura Minerva, 1981, datorat învățatului Ovidiu Bîrlea. Este

o sinteză care „pune în lumină rolul funcțional al fiecărei specii folclorice“, cu un bogat aparat critic pentru cei care doresc să adîncească problemele. Pentru omul de teatru, lectura este pasionantă, căci capitolele „Folclorul obiceiurilor calendaristice“ și „Folclorul obiceiurilor ciclului familial“ înfățișează, în fapt, rădăcinile ancestrale ale teatrului românesc. În cîteva sute de pagini, un dens excurs științific, în viața satului tradițional, în „teatrul“ obiceiurilor, care configurează specificul autohton.

I. N.